

Diogenes Laertius ve Şehrezûrî'de
10 YUNAN FİLOZOFU

-Felsefe Tarihine Dair Bir Karşılaştırma-

Tahir KÖKLÜKAYA

Eskiyeni Yayınları: 219

Diogenes Laertius ve Şehrezûrî'de
10 YUNAN FİLOZOFU
-Felsefe Tarihine Dair Bir Karşılaştırma-

Tahir KÖKLÜKAYA

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ocak 2024

ISBN: 978-625-6781-31-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Diogenes Laertius ve Şehrezûrî'de
10 YUNAN FİLOZOFU

-Felsefe Tarihine Dair Bir Karşılaştırma-

Tahir KÖKLÜKAYA

Ankara 2024

Tahir KÖKLÜKAYA

1991 doğumlu olan Tahir KÖKLÜKAYA Sinop ili Gerze ilçesinde doğdu. İlkokulu ve ortaokulu Samsun ili Çarşamba ilçesinde tamamladı. Lise eğitimini Samsun Anadolu İmam Hatip Lisesinde 2008 yılında tamamladı. Aynı yıl Şanlıurfa Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimine başladı. Beş yıla yakın süre Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yaptı. 2014 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği görevini yerine getirmekte, dört yıldır ise Samsun-Salıpazarı Muslubey Ortaokulunda okul müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Yüksek lisans eğitimini 2023 yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilimdalında “*Diogenes Laertius ve Şehrezuri'nin Felsefe Tarihi Yazım Tarzlarının Karşılaştırılması*” tezi ile tamamladı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

DİOGENES LAERTİUS VE ŞEHREZÛRÎ	15
1.2. Diogenes Laertius	15
1.2 Şehrezûrî	20

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ KİTABIN ON FİLOZOF ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI	27
2.1. Solon	27
2.2. Pisagor	36
2.2.1. Hayatı ve ailesi	37
2.2.2. Eserleri	41
2.2.3. Görüşleri	42
2.3. Anaksagoras	52
2.3.1. Ailesi ve Hayatı	54
2.3.2. Görüşleri	56
2.4. Zenon	63
2.4.1. Görüşleri	66
2.5. Empedokles	69
2.5.1. Görüşleri	77
2.6. Demokritos	83
2.7. Sokrates	92
2.7.1. Ailesi ve Hayatı	93
2.7.2. Kişiliği	97
2.7.3. Mahkemeye Verilişi ve İdamı	103
2.8. Platon	111
2.8.1. Ailesi ve Hayatı	113
2.8.2. Eğitim Hayatı	117
2.8.3. Eserleri	121
2.8.4. Görüşleri	127
2.9. Aristoteles	136
2.9.1. Ailesi ve Hayatı	136

2.9.2. Eserleri-----	147
2.9.3. Görüşleri -----	149
2.10. Theophrastos -----	156
SONUÇ -----	163
KAYNAKÇA -----	169

GİRİŞ

Bir alanda inceleme veya araştırma yapılacağı zaman araştırmacının ilgilenmek zorunda kalacağı meseleler arasında, bu bilim dalının doğuşu, bunda etkili olan faktörler, bilim dalının öncüleri, onun değişiminde ve geliştirilmesinde etkili olan isimler, tarihte karşılaştığı problemler en başta yer almaktadır. Bu sayılan noktalarda sahip olunacak yeterlilik, bilimsel çalışmalar için zemin oluşturmaktadır.

Tarih bilgisi her alanda önemli bir husus olup bilim insanlarının çalışmalarına ışık tutar mahiyet arz etmektedir. Çünkü genel olarak bilimlerin seyri, kümülatif bir seyir izlemektedir. Felsefe için de geçerli olacak şekilde bütün bilimlerin bir tarihi bulunmaktadır. Her ne kadar felsefenin seyri, yapısı gereği bilim gibi kümülatif bir seyir izlememiş olsa dahi dönemlerinin birbiri ile bir şekilde ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü belli başlı felsefi akımlar, kendisinden sonraki dönemleri etkisi altında bırakabilmektedir. Felsefenin, doğuşu, yayılması, olgunlaşması, çürümesi ve yeniden başka bir şekilde doğuşu olarak düşünülebilecek bir tarihi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra felsefenin, öğreticilerinin, geliştiricilerinin ve karşıtlarının incelendiği bir tarihi de bulunmaktadır. Ayrıca felsefenin, dinle ve bazen devletle dışsal bir ilişkiyi içeren bir tarihinden bahsedilebilir.¹

Konusu ne olursa olsun tarihin, ilgili olduğu alanla ilgili olguları, ön yargısız, tarafsız ve herhangi bir fikri destekleme amacı gütmeyen ortaya çıkarması gerekmektedir. Bununla birlikte bir konunun tarihinin yerli yerince ortaya çıkarılması, o konuya yönelik sahip olunması gereken kavrayışla çok yakından ilgilidir. Yani konunun kendi öz nitelikleri ve değişkenlerinin bilgisindeki bir eksiklikle yapılan tarih çalışması, yarım kalmış olacaktır.²

¹ Hegel, *Felsefe Tarihi: Thales'ten Platon'a Grek Felsefesi*, çev. Doğan Barış Kılınc (İstanbul: NotaBene Yayınları, 2018), 29.

² Hegel, *Felsefe Tarihi*, 19.

Ancak her felsefi sistemin kendi içerisinde diğerlerinden oldukça farklı argümanlara, kavramlara ve spekülasyonlara sahip olması, bahsettiğimiz kavrayışı zorlaştırmaktadır. Çünkü söz konusu felsefenin filozofun zihnindeki yapısının, dışsal bir bakışla, olduğu gibi algılanması pek mümkün değildir. Kaldı ki hâlen antik filozofların belli kavramlar hakkındaki görüşleri, sürekli olarak bireysel çalışmalarla yeni değerlendirmelere tabi tutulmaktadır.

Felsefe tarihi, varoluş sorununa çözümler getirme veya deneyim dünyasını insan için anlaşılır kılma amacı güden çeşitli girişimlerin birbirleri ile bağıntılı bir açıklamasını vermeye çalışan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkar.³ Felsefe ile ilgilenen veya bu alanda çalışmalar ve araştırmalar yapmak isteyen kişilerin ilk etapta felsefe tarihini merak etmeleri, kaçınılmaz bir durumdur. Felsefenin ortaya çıkması, bunda etkili olan faktörler ve rol oynayan isimler, her zaman araştırmacılar için önemli olmuştur. Araştırmacı, geçmişte aynı konular veya benzer problemler üzerinde fikirler beyan etmiş olan düşünürlerin yol göstericiliğinden faydalanarak güncel olanı açıklamak ister.⁴ Şöyle ki günümüzde hâlen tartışılan -özellikle ontolojik- çeşitli meseleler, yaklaşık 2000 yıl önce de sorgulanmış ama günümüze göre daha farklı paradigmalara ile ele alınmıştır. Felsefe ile alakalı bu tarihsel serüveni incelemek isteyen kişilerin başvuracağı kaynaklar arasında muhakkak ki felsefe tarihi grubunda yer alan eserler yer almaktadır.

Güncel felsefe tarihi kitapları incelendiğinde felsefe tarihinin, MÖ 6. yüzyıldan itibaren ele alındığı görülmektedir.⁵ Bazı felsefe tarihçileri, başlangıç tarihi olarak daha evvel bir tarihi 8. yüzyılı esas almaktadır.⁶ Felsefenin başladığı yer olarak, günümüzde Türkiye'nin Ege kıyılarında yer alan, eski adıyla İonya bölgesin-

³ Frank Thilly, *Bir Felsefe Tarihi*, çev. Nur Küçük, Yasemin Çevik (İstanbul: İdea Yayınevi, 2010), 19.

⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 15.

⁵ Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 16.

⁶ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), 11.

de bulunan, bugün Balat olarak bilinen Milet ifade edilmektedir.⁷ Yaklaşık olarak felsefe tarihi, 2600 yıllık bir dönemi ele almaktadır. Bu tarih kesiti ele alınırken kendi içerisinde benzer özelliklere sahip ve diğerlerinden farklılıklar gösteren bazı dönemlere ayrılmıştır. Bunlar, İlk Çağ felsefesi, Orta Çağ felsefesi, modern felsefe ve çağdaş felsefe olarak isimlendirilen dört dönemdir. Tabii ki bu dönemlerin birbirinden keskin sınırlarla ayrılabilirdiği ve sahip olduğu özelliklerin tüm öğelerinde tam olarak tespit edilebildiği söylenememekle birlikte dönemler arasındaki geçişi ifade eden bazı ara dönemler bulunmaktadır.⁸

İlk Çağ felsefesi olarak isimlendirilen felsefe tarihinin ilk dönemi, literatürde, Antik Felsefe veya Yunan Felsefesi olarak da isimlendirilmektedir. Yunan felsefesi isimlendirmesinin nedeni, gerçek anlamda felsefenin ilk tohumlarının burada yeşermiş olması ve felsefenin konuları ile ilgili basit de olsa ilk argümanların burada yaşayan filozoflardan çıkmasıdır.⁹ Felsefe tarihi ile ilgili günümüzde en önemli kaynaklar arasında yer alan *Metafizik* isimli eserinde Aristoteles, felsefenin başlatıcısı olarak Miletli Thales'i anmıştır.¹⁰ Thales'le birlikte anılan ve onun öncesinde yaşamış Yedi Bilge olarak isimlendirilen bazı düşünürler de felsefenin temelleri açısından önemlidir. Söz konusu dönemde Çin, Hindistan, Mısır ve İran gibi birçok bölgede, Zerdüşt (MÖ 628-551), Konfüçyüs (MÖ 551-479) ve Siddhartha Gautama (MÖ 563-54) gibi önemli düşünürler yaşamışlardır. Yunan filozofları, işte bu farklı coğrafyalardaki farklı kültürlerin ve düşünürlerin ürettikleri bilgilerden yararlanarak bu bilgiyi farklı noktalara taşımışlar, bilgiyi pratik fayda amacı gütmeyen, bizzat bilgi için önemli gören, rasyonel düşünceyi ortaya çıkarmışlardır.¹¹

⁷ Ahmet Arslan, *İlk Çağ Felsefe Tarihi-1*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), 21.

⁸ Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 16.

⁹ Thilly, *Bir Felsefe Tarihi*, 25.

¹⁰ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996), 91.

¹¹ Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 29.

İlk Çağ felsefesi, felsefe tarihi içerisinde Helenik ve Helenistik Dönem olarak iki kısma ayrılmaktadır. Helenik dönem, Thales'le başlatılıp Aristoteles'in ölüm tarihi olan MÖ 322 yılına kadar devam eden dönemdir. Helenik felsefenin baş aktörü olarak görülen Sokrates'ten önceki filozoflar, Presokratikler olarak isimlendirilir. Presokratikler, varlık üzerine derin düşünceler etrafında teoriler üretmiş olan doğa filozoflarıdır. Sokrates ise varlık felsefesinden pratik hayata yönelerek ahlak ve siyasetle ilgili olarak felsefi çalışmalar yapmıştır. Sokrates'in öğrencileri olan Platon ve Aristoteles, bu dönemin son önemli temsilcileri ve felsefe sisteminin kurucuları olarak kabul edilirler.¹²

Helenik felsefe döneminde, Atina'da tek merkezli olarak felsefi faaliyetler gerçekleşirken; Helenistik felsefede ise Atina, İskenderiye ve Roma gibi çok merkezli faaliyetler gerçekleşmiştir. İki dönemi birbirinden ayıran en öne çıkan şey, teoriden pratik felsefeye geçiştir. Bu dönemde, felsefenin etik alanına yoğunlaşmış olan Epikürosçu, Stoacı ve Septik olarak üç okul ön plana çıkmıştır.¹³

Plotinus'la birlikte ortaya çıkan, Hıristiyan düşünür Augustinus'un da içinde yer aldığı Yeni-Platonculuk, felsefe tarihinde İlk Çağ felsefesinden Orta Çağ felsefesine geçiş döneminde yer almaktadır. Orta Çağ felsefesi, tarihsel süreç içerisinde İlk Çağ felsefesi gibi özgür ve seküler bir felsefe olarak görülmemiştir. Bu süreç, daha çok Batı kaynaklarında dinin felsefe üzerindeki etkisinden dolayı verimsiz bir süreç olarak değerlendirilmekte, ancak İslam felsefesi için Fârâbî, İbn Sînâ, İbn Rüşd gibi önemli filozofların ve düşünürlerin yetiştiği altın çağ olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, Hıristiyan ve İslam felsefesi olarak iki felsefeden söz edilebilir.¹⁴

Yukarıda yer alan felsefe tarihine dair özet bilgilere, günümüzde ortaya koyulan felsefe tarihini anlatan sistemli ve kap-

¹² Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 21.

¹³ Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 18.

¹⁴ Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 19.

samlı birçok eserden kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Felsefe tarihi yazımının da elbette bu noktaya gelirken geçirmiş olduğu aşamalar bulunmaktadır. Eski tarihlerde bu işi kendine görev edinen bazı isimlerin yapmış oldukları çalışmalar, günümüzdeki örnekleri ile kıyaslandığında profesyonellik anlamında belki düşük notlar alacaklardır. Bununla birlikte onlar olmasa da şimdiki eserlerin ortaya çıkamayacağı bir gerçektir. İşte, bu eserler arasında, Diogenes Laertius'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı kıymetli eseri yer almaktadır. Bu alanda diğer bir eser, *Nüzhetü'l-Ervâh* olup diğer eser kadar kadim bir eser olmasa da İslam felsefe literatürü içerisinde felsefe tarihi ile ilgili önemli bir eserdir.

Çalışmamızda bu iki eserin karşılıklı incelemesi yapılmıştır.

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Felsefe tarihi grubuna dâhil olabilecek ve içerisinde ilginç detaylar barındıran Diogenes Laertius'un *Filozofların Yaşamları Öğretileri ve Değişleri Üzerine* eseri ile Şehrezûrî'nin *Nüzhetü'l-Ervâh* isimli eserinin karşılaştırılması, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. İki eser, gerek ele aldıkları filozoflar gerekse filozofları ele alış şekilleri bakımından incelemeye tabi tutulmuştur. Müelliflerin kendileri de ana konu olarak incelenmese dahi eserlerin daha iyi anlaşılabilmesi adına kısa tanıtımlarının sunulması, yine araştırmanın konuları arasındadır.

Türkçeye yakın bir tarihte çevrilen *Filozofların Yaşamları Öğretileri ve Değişleri Üzerine* ve *Nüzhetü'l-Ervâh*, Antik felsefeye dair Türkçeden oluşan felsefe literatüründe daha önce herhangi bir şekilde işlenmemiş birçok bilgi barındırır ve bu alanda Türkçe felsefe yazınına da oldukça katkı sunacak bir içerik arz eder.

İki eserde ortak olarak sunulan isimler, Yunan filozofları ve bilge olarak isimlendirilen bazı şahsiyetlerdir. Ele alınan düşünürler, Solon, Pisagor, Anaksagoras, Zenon, Empedokles, Demokritos, Sokrates, Platon, Aristoteles ve Theophrastos'tan

oluşur. Bu isimlerin hayat hikâyeleri, doğum-ölüm tarihleri, meşhur söz ve tavsiyeleri, diğer filozoflarla ilişkileri, haklarında ortaya atılan iddialar, eserleri vb. birçok mesele, karşılaştırma esnasında çalışmanın temelinde yer almıştır. Eserlerin yapısal ve dizinsel özellikleri, dikkate aldıkları değerler, bakış açıları da yine çalışmada önemli olmuştur.

Araştırmanın Problemi ve Amacı

Diogenes, Antik dönemde; Şehrezûrî ise Orta Çağ'da yaşamıştır. İki müellif de eserlerini derleme usulü ile oluşturmuştur. Derleme bilgilerle oluşturulmuş iki eserin birbiri ile bağlantısı olup olmadığının sorgulanması, araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Ayrıca kültürel olarak farklı ortamlarda ve farklı zaman dilimlerinde yaşamış, aynı tarzda eser kaleme alan iki müellifin ortaya koymuş oldukları ürünlerin karşılıklı yorumlanması, bakış açılarını ortaya koymak bakımından önemlidir.

Şehrezûrî'nin, felsefe tarihi yazımında, antik Yunan filozoflarına İslami hikmetin bir parçası olarak mı baktığı, kendisinden önceki Müslüman filozofların sunduğu antik Yunan felsefi mirasın getirdiği birikimden mi bir bakış sunduğu veya bu iki bakışı hiç gündemine almayıp beslendiği kaynaklara nesnel bir usulle mi yaklaştığı, oldukça önemlidir. Çalışmamız boyunca örneklerle bu unsurlar yer yer irdelenmiştir.

Araştırmada, aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmaktadır.

1. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri ve Nüzhetü'l-Ervâh* isimli eserlerin, sundukları veriler ve tarzları itibarıyla benzer ve ayrılan noktaları nelerdir?
2. Şehrezûrî, tarihsel olarak Diogenes'ten sonra yaşamış olması itibarıyla Diogenes'in eserinden haberdar mıdır? Şehrezûrî, Diogenes'i, felsefe tarihi ile ilgili eserinde kaynak olarak kullanmış mıdır?
3. Eserlerde yer alan bilgiler, filozoflar hakkında günümüzde genel kabul gören bilgilerle örtüşmekte midir?

Araştırmanın Yöntemi

Karşılaştırmaya tabi tuttuğumuz felsefe tarihine dair bu iki eser, günümüzdeki felsefe tarihi kitaplarında olduğu gibi, analitik ve sistematik bir seyir izlememektedir. Eserlerde, ele alınan filozofların öğretilerinin sistematik bir şekilde işlenmesinden ziyade, filozofun özel ve ilmî hayatına (hocaları, öğrencileri, toplumla ilişkisi) dair biyografik unsurlar ön planda tutulmuştur. Sistematik olmamak ile kastedilen şey, eserlerde, filozofların hayatları, öğretileri ve sözlerinin tasnifli ve konu bütünlüğüne sahip bir sunumunun yapılmayıdır. Nitekim eserler, farklı kaynaklardan alıntılarla oluşturulmuş derleme yapıdadırlar.

İlk etapta, filozofların düşünce ve felsefe dünyasındaki konumları incelenmiş, haklarında ulaşılabilen bilgiler aktarılmıştır. Sonrasında ise iki eserdeki ortak olarak ele alınan filozoflar tespit edilmiş ve bu filozofların nasıl ele alındığı, karşılaştırma yöntemi ile incelenmiştir. Müelliflerin eserlerinden yer yer doğrudan alıntılarla orijinal metinlerden faydalanılarak filozofları keşfetme şansı ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu karşılaştırma yapılırken filozofların hayatlarına ve görüşlerine dair güncel literatürden alıntılarla da bazı açıklamalar getirilmiştir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Diogenes Laertius'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* isimli eseri ile Şehrezûrî'nin *Nüzhetü'l-Ervâh ve Ravzati'l-Efrâh* isimli eseri üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu eserlerin karşılaştırması, ortak olarak en fazla ele alınan filozoflardan 10 tanesi seçilerek yapılmıştır. Sadece söz konusu eserler göz önünde bulundurulmuş ve filozoflar hakkında verdikleri bilgiler nazarıdikkate alınmıştır. Müelliflerin tüm eserlerinden yola çıkılarak filozoflara dair değerlendirmelerin sunulması, araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca bu çalışmada benimsediğimiz usul gereği, kitapların içeriğindeki aynı filozof ve öğretilerine dair bütün öğeleri en ince ayrıntılarına kadar

incelemek, bu çalışmanın boyutlarını aşmaktadır. Bunların yanı sıra araştırmanın, eserlerin orijinal nüsha veya metinlerinden değil de çevirilerinden faydalanılarak yapılması, orijinal metinlerle çeviri arasında olması muhtemel uyumsuzlukları barındırması sebebiyle, araştırmanın sınırlılıkları içerisinde yer almaktadır.